

<http://dx.doi.org/10.16926/p.2016.25.12>

Wiola FRIEDRICH
Jagoda SIKORA

Wspieranie krytycznego myślenia jako cel w edukacji specjalistycznej z zakresu psychologii

Słowa kluczowe: krytyczne myślenie, innowacje w kształceniu akademickim, dydaktyka, psychologia, rozwój.

Wstęp

Przez lata ogromny entuzjazm badaczy budziła kwestia twórczości człowieka, a także rola i znaczenie kreatywnego myślenia w procesie edukacji¹. Na fali dużej popularności koncepcji skoncentrowanej na stymulacji kreatywności w toku rozwoju człowieka, zapomniane zostało krytyczne myślenie, które równie istotnie powinno być rozwijane i stymulowane. Aktualnie liczba opracowań traktujących o krytycznym myśleniu jest bardzo mała, a dydaktycy, którzy chcieliby stymulować i rozwijać krytyczne myślenie, nie mają dostępu do metod pracy, dzięki którym mogliby realizować swoje cele². W ramach prezentowanego artykułu przedstawiona zostanie istota i rola krytycznego myślenia, a także zagraniczne metody, które mogą zostać wykorzystane w pracy dydaktycznej.

1. Definicje

Zdaniem teoretyków, krytyczne myślenie odgrywa istotną rolę w procesie myślowym. Nazywane jest inaczej myśleniem analitycznym, co dodatkowo podkreśla jego złożoną strukturę.

¹ Ł. Maźnica, *Kultura – kreatywność – innowacyjność*, [w:] *Kultura a rozwój. Narodowe Centrum Kultury*, red. J. Hausner, A. Karwińska, J. Purchla, Warszawa 2013, s. 402.

² T. Kalbarczyk, *Nauka krytycznego myślenia*, „Analiza i Egzystencja” 2014, nr 25, s. 7–17.

Zdaniem Edwarda Glasera³, krytycznie myślenie stanowi postawę, która przejawia się w gotowości do rozpatrywania w przemyślany sposób problemów. Wyraża się to w znajomości logicznych metod rozumowania, a także związane jest z wprawą w stosowaniu myślenia. Zdaniem Stelli Cottrell⁴, krytyczne myślenie jest rozpatrywane jako złożony proces rozważania pewnego problemu, angażujący szeroki wachlarz umiejętności i postaw. Autorka wymienia szereg czynności, które angażują krytyczne myślenie, m.in.: rozpoznawanie stanowisk, argumentów i wniosków prezentowanych przez innych ludzi, umiejętność ocenianie przeciwstawnych argumentów i dowodów, umiejętność czytania pomiędzy wierszami, umiejętność rozpoznawanie pewnych technik manipulacji, za pomocą których dane stanowisko będzie w odbiorze bardziej przekonujące niż inne, rozważanie spraw w ustrukturyzowany sposób, wnikliwie i z wykorzystaniem logiki. Dodatkowo w skład krytycznego myślenia wchodzi umiejętność prezentacja własnego spojrzenia, punktu widzenia w sposób jasny, przemyślany.

2. Rozwój krytycznego myślenia

Krytyczne myślenie zaczyna się rozwijać około 4–5 roku życia za sprawą tzw. teorii umysłu. Dziecko uczy się, że niektóre sądy mogą nie być prawdziwe, dostrzega, że niektóre opinie są wyrazem personalnych postaw⁵. Badanie rozwoju opartego na teorii umysłu zapoczątkowane zostało przez J. Piageta. Poglądy badacza zostały jednak później skrytykowane za zbyt wąską perspektywę badawczą. Zdaniem J. Carpendale'a i M. Chandlera⁶, którzy przyjęli szerszą perspektywę w badaniach teorii umysłu, to że dziecko rozumie możliwą fałszywość przekonań, nie oznacza, że ma świadomość, iż to umysł konstruuje wiedzę. Jednak, zdaniem T. Kuhna, początek kształtowania się teorii umysłu to początek kształtowania się krytycznego myślenia, które jest wstępem do myślenia naukowego nazywanego przez innych myśleniem krytycznym.

3. Miejsce krytycznego myślenia w edukacji

Edward de Bono⁷ podkreśla istotną rolę, jaką pełni krytyczne myślenie w toku edukacji, zwraca jednak również uwagę na fakt, że krytyczne myślenie jest

³ E. Glaser, *An experiment in the development of critical thinking*, „The Teachers College Record” 1942, s. 409–410.

⁴ S. Cottrell, *Critical thinking skills: developing Effective Analysis*, Londyn 2011.

⁵ M. Białocka-Pikul, *Relatywizm myślenia młodzieży i młodych dorosłych jako przejaw rozwoju dojrzałej teorii umysłu*, „Psychologia Rozwojowa” 2005, nr 3, s. 51–68.

⁶ J. Carpendale, M. Chandler, *On the distinction between false belief understanding and subscribing to an interpretive theory of mind*, „Child Development” 1996, nr 67 (4), s. 686–1706.

⁷ E. de Bono, *Dziecko w szkole kreatywnego myślenia*, Gliwice 2010.

tylko jednym z elementów procesu myślowego. Według badacza, odizolowanie krytycznego myślenia od np. kreatywnego myślenia niesie za sobą dużo wad. Postrzeganie myślenia krytycznego jako wolnego od błędów, prowadzącego do wymiernych rezultatów, jakim jest prawidłowy proces myślowy, może być źródłem niebezpiecznej ignorancji. Myślenie krytyczne, wzbogacone o kreatywne spojrzenie oraz konstruktywną krytykę, będzie pełnić adekwatną rolę.

W toku edukacji od pierwszej klasy szkoły podstawowej brakuje możliwości dla kształtowania i rozwoju krytycznego myślenia. W dalszej edukacji polskich uczniów również brakuje czasu, możliwości oraz przygotowania kadry dydaktycznej do prowadzenia zajęć ukierunkowanych na stymulację krytycznego myślenia.

Zdaniem K. Górniak-Kocikowej⁸, nauka i stymulacja krytycznego myślenia stały się jednymi z ważniejszych umiejętności i niezwykle istotnym elementem reformy edukacji wyższej w Stanach Zjednoczonych. Nabycie przez studentów umiejętności krytycznego myślenia zostało potraktowane jako warunek osiągnięcia sukcesu w nauce i w całym procesie dydaktycznym. Aktualnie na niektórych amerykańskich uczelniach zajęcia dotyczące *stricte* krytycznego myślenia to obowiązkowy przedmiot dla studentów rozpoczynających naukę.

4. Czy studenci psychologii myślą krytycznie?

W jednym z numerów znanego czasopisma „Roczniki Psychologiczne” znajdziemy dyskusyjny artykuł nieocenionego autorytetu w dziedzinie psychologii, Jerzego Brzezińskiego, który zadaje sobie i innym autorom pytanie: Jakiej psychologii (i psychologów) potrzebuje społeczeństwo? W dyskusji bierze udział wielu psychologów z różnych ośrodków akademickich, udzielając odpowiedzi w formie artykułu na postawione pytanie i biorąc pod uwagę różne istotne dla rozwoju psychologii aspekty, szczególnie zmiany, jakie zachodzą w tej dziedzinie nauki⁹. Profesor Ewa Czerniawska odpowiada na pytanie tytułowe wprost: „społeczeństwo potrzebuje psychologii i psychologów, którzy umieją i chcą stosować krytyczne myślenie”¹⁰. Autorka wskazuje, iż jest to istotne szczególnie w trzech obszarach nauczania psychologii. Pierwszy z nich odnosi się do nauczania pseudoteorii. W obszarze tym znajdujemy zarówno zwolenników wdrażania takich metod do siatki nauczania, jak i przeciwników, którzy stoją na stanowisku, iż metody takie nie powinny być włączane do nauczania w wiodących ośrodkach akademickich¹¹.

⁸ K. Górniak-Kocikowa, *Krytyczne myślenie a krytyczne słuchanie (przyczynek do dydaktyki filozofii)*, „Analiza i Egzystencja” 2014, nr 25, s. 23–24.

⁹ J. Brzeziński, *Jakiej psychologii (i psychologów) potrzebuje społeczeństwo?*, „Roczniki Psychologiczne” 2011, nr 2 (14), s. 7–32.

¹⁰ E. Czerniawska, *Krytyczne myślenie przede wszystkim*, „Roczniki Psychologiczne” 2011, nr 2 (14), s. 47.

¹¹ Tamże, s. 43–45.

Autorka podaje przekonujący argument na rzecz pierwszego stanowiska. Studia psychologiczne, mimo iż nie realizują przyjętego systemu kształcenia opartego na dwóch/trzech poziomach (do czego zobowiązuje *Deklaracja bolońska*, podpisana 19 czerwca 1999 roku przez ministrów edukacji 29 krajów Unii Europejskiej)¹² i są organizowane w formie studiów jednolitych magisterskich, nie są w stanie zapewnić absolwentowi kompleksowej wiedzy na temat wszystkich dostępnych na rynku narzędzi badawczych bądź też przygotować do pełnienia zawodu psychologa w różnych dziedzinach (psychologii ogólnej, psychologii pracy i organizacji, psychologii zdrowia, psychologii wychowawczej, psychologii klinicznej, psychologii sądowej, itp.). Dlatego owa chęć stosowania krytycznego myślenia wśród nauczycieli akademickich ma wykształcić w przyszłych psychologach umiejętność, która pozwoli im na weryfikację różnych metod czy narzędzi, z którymi będą mieli styczność w swojej pracy zawodowej. Owa etyczna wrażliwość uformowana w toku studiów, m.in. poprzez analizowanie, ocenianie i wyciąganie wniosków na temat pseudonaukowych twierdzeń, ułatwi absolwentowi krytyczną ocenę treści, którymi będzie zarzucany w swojej praktyce psychologicznej¹³.

Drugi wskazany przez Autorkę obszar nauczania krytycznego myślenia to metody wspomaganie pamięci i uczenia się, których podstawy są naukowo wątpliwe. Wiąże się to z pierwszym opisanym obszarem. Szczególnie literatura popularnonaukowo prezentuje często teksty bardzo interesujące i zaskakujące, jednak po głębszej analizie okazuje się, że brak jest badań potwierdzających opisany w artykule efekt. Dlatego „najważniejsze jest rozwijanie krytycyzmu myślenia absolwentów studiów psychologicznych tak, by potrafili rozpoznać to, co ma uzasadnienie naukowe, i umieli przekonać do swoich racji innych”¹⁴. Stowarzyszeniem, które promuje rzetelną wiedzę i demaskuje pseudonaukę, jest Klub Sceptyków Polskich, którego współzałożycielem i członkiem rady naukowej jest znany psycholog Tomasz Witkowski, autor dwutomowej *Zakazanej psychologii* i artykułu pt. *Wiedza prosto z pola*, niemającego żadnych podstaw naukowych, a będącego prowokacją skierowaną w stronę najbardziej znanego popularnonaukowego miesięcznika „Charaktery”¹⁵. Trzeci, ostatni obszar odnosi się do „kształcenia przez całe życie”, czyli konieczności podnoszenia kwalifikacji zawodowych przez kadrę naukową, by znać współczesne trendy i kierunki rozwoju psychologii, co w kształceniu krytycznie myślących absolwentów jest szczególnie istotne¹⁶.

Warto zaznaczyć, iż w krajach anglojęzycznych w nauczaniu na każdym szczeblu edukacji, szczególnie na etapie kształcenia wyższego, promowane jest

¹² <http://www.nauka.gov.pl/proces-bolonski/proces-bolonski.html> [dostęp: 10.04.2015].

¹³ E. Czerniawska, dz. cyt., s. 43–45; J. Brzeziński, *To jaka jest (powinna być) ta psychologia i jacy są (powinni być) psychologowie?*, „Roczniki Psychologiczne” 2011, nr 2 (14), s. 92.

¹⁴ E. Czerniawska, dz. cyt., s. 43–45.

¹⁵ <http://sceptycy.org>, <http://www.tomaszwitkowski.pl> [dostęp: 10.04.2015].

¹⁶ E. Czerniawska, dz. cyt. s. 46–47.

wzbudzanie w studentach krytycznego myślenia. Anglojęzyczny rynek proponuje wiele publikacji z zakresu wspierania krytycznego myślenia i procesu jego kształcenia wśród studentów. Spotkać można następujące tytuły: *Developing Reflective Judgment: Understanding and Promoting Intellectual Growth and Critical Thinking in Adolescents* (Patricia M. King, Karen Strohm Kitchener), *Critical thinking: What every person needs to survive in a rapidly changing world* (Richard W. Paul, and A.J.A. Binker), *Critical thinking and education* (John McPeck), *Evaluating Critical Thinking. The Practitioners' Guide to Teaching Thinking Series* (Stephen P. Norris, Robert H. Ennis), *Critical Thinking Skills: Developing Effective Analysis and Argument* (Stella Cottrell) i wiele innych. Znajdziemy również publikacje, które prócz definiowania pojęcia wskazują cechy właściwe dla krytycznie myślącego (*critical thinker*), który potrafi racjonalnie, refleksyjnie myśleć, skupia się na tym, w co wierzyć, a w co nie, posiada dwanaście dyspozycji właściwych dla osoby krytycznie myślącej i sześć umiejętności¹⁷.

Badania pokazują, że osoby krytycznie myślące w większym stopniu angażują metapoznawcze aktywności, szczególnie wysoki poziom umiejętności planowania i wysoki poziom umiejętności oceny strategii prowadzonych działań¹⁸. W Polskiej literaturze brak zwartych publikacji dotyczących kształtowania tej kompetencji, a wśród podręczników i książek dostępna jest jedna publikacja: *Myślenie krytyczne w kontekstach edukacji wczesnoszkolnej – uwarunkowania nieobecności* (Iwona Czaja-Chudyba). Z uwagi na brak narzędzi do badania krytycznego myślenia, brak również artykułów naukowych dotyczących tej problematyki. Wiele natomiast w Polsce jest publikacji dotyczących myślenia twórczego i kreatywnego. Znajdziemy różne podręczniki, przewodniki, poradniki pokazujące, jak pobudzać twórcze myślenie. *Przyspieszony kurs kreatywności* (Brian Clegg, Paul Birch), *Sekrety kreatywnego myślenia* (Andrzej Bubrowiecki), *Kreatywne myślenie dla bystrzaków* (David Cox), *Sztuka kreatywnego myślenia* (James Hardt), *Trening kreatywności w rozwijaniu zdolności myślenia twórczego* (Monika Tomaszewska) – to tylko niektóre przykładowe tytuły dostępne na polskim rynku. Prócz aspektów teoretycznych znajdziemy tam wiele przykładowych ćwiczeń, które stymulują operacje myślenia twórczego. Adresatem jednej z pozycji są psychologowie: *Trening kreatywności. Podręcznik dla pedagogów, psychologów i trenerów grupowych* (Krzysztof J. Szmidt). Zastanawiające jest więc tak duże zainteresowanie myśleniem twórczym i kreatywnym, przy marginalizowaniu zjawiska, jakim jest myślenie krytyczne i niedocenianiu jego roli w procesie kształcenia akademickiego.

Co natomiast na temat krytycznego myślenia mówi polskie ustawodawstwo? Zgodnie z klasyfikacją dziedzin nauki i techniki (wg. OECD) psychologia zakla-

¹⁷ R. Ennis, *Critical Thinking: A Streamlined Conception*, [w:] *The Palgrave Handbook of Critical Thinking in Higher Education*, M. Davies, R. Barnett, New York 2015, s. 31–47.

¹⁸ K. Kelly, I.T. Ho, *Metacognitive strategies that enhance critical thinking*, „Metacognition and learning” 2010, nr 5 (3), s. 251–267.

syfikowana została do nauk społecznych¹⁹. Zgodnie z ustawą Prawo o szkolnictwie wyższym²⁰ i rozporządzeniem Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w sprawie Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego²¹ studenci realizują program uwzględniający wytyczne Krajowych Ram Kwalifikacji. Zgodnie z opisem efektów kształcenia w obszarze nauk społecznych, absolwent po ukończeniu studiów ma wykształconą umiejętność krytycznego myślenia m.in. poprzez samodzielne i krytyczne uzupełnianie wiedzy i umiejętności, poszerzone o wymiar interdyscyplinarny czy posiadanie umiejętności wykorzystania zdobytej wiedzy w różnych zakresach i formach, wspartych przez krytyczną analizę skuteczności i przydatności stosowanej wiedzy²². Podjęcie tematyki krytycznego myślenia i dążenie do rozwoju tej umiejętności wśród studentów są więc uzasadnione.

5. Jak badać krytyczne myślenie?

W maju 2015 roku powstała lista anglojęzycznych testów do badania krytycznego myślenia, autorstwa Roberta H. Ennisa i Geoffreya Scotta Chattina z Uniwersytetu Illinois, mająca służyć dydaktykom na wszystkich szczeblach edukacji w znajdowaniu dopasowanych do ich potrzeb narzędzi badawczych. Wykaz testów uwzględnia dwie kategorie narzędzi:

- wieloaspektowy test myślenia krytycznego oparty na treściach ogólnych (*general-content, multi-aspect critical thinking tests*),
- jednoaspektowy test myślenia krytycznego oparty na treściach ogólnych (*general-content, single-aspect critical thinking tests*),
- wieloaspektowy test myślenia krytycznego oparty na treściach specyficznych (*subject-specific, multi-aspect critical thinking tests*)²³.

Można też wyróżnić testy badające krytyczne myślenie wielokrotnego wyboru i złożone z pytań otwartych. Część testów wielokrotnego wyboru wymaga krótkiego uzasadnienia wybranej odpowiedzi. Pozwala to uniknąć problemu związanego z interpretacją uzyskanych odpowiedzi i zapobiega sytuacji ewentualnego niezrozumienia przez osobę badaną konkretnego itemu. W przypadku te-

¹⁹ Klasyfikacja dziedzin nauki wg Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju; DSTI/EAS/STP/NESTI(2006)19.WERSJA KOŃCOWA; http://www.ncbir.pl/gfx/ncbir/pl/default/opisy/236/1/1/oecd_pl.pdf [dostęp: 10.04.2015]. *Autonomia programowa uczelni. Ramy kwalifikacji dla szkolnictwa wyższego. Projekt MNiSW, Krajowe Ramy Kwalifikacji w szkolnictwie wyższym jako narzędzie poprawy jakości kształcenia*, red. E. Chmielecka, Warszawa 2010, s. 34.

²⁰ Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym, Dz.U. 2005 Nr 164, poz. 1365.

²¹ Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 2 listopada 2011 r. w sprawie Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego, Dz.U. 2011 Nr 253, poz. 1520.

²² *Autonomia programowa...*, s. 34–40.

²³ R.H. Ennis, G.S. Chattin, *An annotated list of English language critical thinking tests. University of Illinois UC*, <http://www.criticalthinking.net/testing.html>.

stów otwartych konieczne jest skonstruowanie szczegółowych kryteriów oceny i przeszkolenie badaczy w zakresie zasad oceny i interpretacji²⁴.

Analizują one różne aspekty związane z umiejętnościami i dyspozycjami do krytycznego myślenia, a służą przede wszystkim diagnozie poziomu krytycznego myślenia. Są podstawą do dawania studentom informacji zwrotnych na temat ich dyspozycji do krytycznego myślenia, mogą być wspierające w podejmowaniu decyzji o włączaniu do programu zajęć treści kształtujących i rozwijających te umiejętności. Prócz tego ocena zdolności krytycznego myślenia może być podstawą do motywowania studentów do podnoszenia swoich umiejętności krytycznego myślenia, służyć jako środek ewaluacyjny, dający nauczycielom akademickim informację o postępach w kształceniu krytycznego myślenia wśród studentów, czy też tworzyć wskazówki na temat nauczania krytycznego myślenia wśród przyszłych studentów. Prócz wymienionych aspektów praktycznych, narzędzia te mogą być przydatne w prowadzeniu badań naukowych w tym obszarze²⁵.

Część testów jest rozpowszechniana przez największe wydawnictwa testów psychologicznych, które publikują narzędzia zagranicznych autorów, część jest dostępna powszechnie i nieodpłatnie. W tabeli 1 zestawiono przykładowe testy do badania krytycznego myślenia.

Tabela 1. Charakterystyka wybranych, przykładowych testów do badania krytycznego myślenia

Rodzaj testu	Nazwa testu	Autorzy	Krótką charakterystka
Wielospektrowy test myślenia krytycznego oparty na treściach ogólnych	The California Critical Thinking Skills Test (CCTST): College Level	Peter Facione	35-itemowy test wielokrotnego wyboru skierowany do licealistów i studentów studiów wyższych; sprawdzający umiejętności interpretacji, analizy, oceny argumentów, wnioskowania, wyjaśnienia, dedukcji i indukcji
	The CEU-Lopez Critical Thinking Test	Marcos Y. Lopez	składający się z 87 itemów test wielokrotnego wyboru, na który składają się pytania z zakresu dedukcji, indukcji, identyfikacji założeń, określania znaczeń i wydawania sądu; czas trwania: 90–120 min
	The Critical Thinking Assessment Test (CAT)	Center for Assessment & Improvement of Learning, Box 5031, Tennessee Technological University, Cookeville	test służący do oceny umiejętności z zakresu czterech obszarów: krytycznego myślenia, rozwiązywania problemów, komunikowania i oceny dostarczonych informacji w formie otwartego eseju; czas trwania: +/-60 min

²⁴ Tamże [dostęp: 10.04.2016].

²⁵ Tamże.

Tabela 1. Charakterystyka wybranych, przykładowych testów... (cd.)

Rodzaj testu	Nazwa testu	Autorzy	Krótką charakterystyka
Wieloaspektowy test myślenia krytycznego oparty na treściach ogólnych	Cornell Critical Thinking Test, Level Z	Robert H. Ennis, Jason Millman	52-itemowy test wielokrotnego wyboru skierowany do studentów, absolwentów i osób dorosłych uwzględniający następujące aspekty: indukcję, dedukcję, umiejętność oceny wiarygodności źródeł, umiejętność identyfikowania określonych założeń, definicji, dwuznaczności, umiejętność przewidywania przy planowaniu badań; czas trwania: 50 min lub bez ograniczenia czasowego
	The Ennis-Weir Critical Thinking Essay Test	Robert H. Ennis, Eric Weir	test polega na prezentowaniu badanemu argumentacji, zawartej w formie eseju zaadresowanego do fikcyjnej gazety, w odpowiedzi na którą badany musi sformułować inny argument opozycyjny; służy badaniu umiejętności oceny zaprezentowanej argumentacji, biorąc pod uwagę także twórcze aspekty myślenia; każdy z akapitów listu zawiera jakiś rodzaj błędu, do którego badany ma się ustosunkować pisemnie; osoby sprawdzające są wyposażone w instrukcję zbierania punktacji; przeznaczony zarówno do badań diagnostycznych, jak i naukowych, na grupie licealistów i studentów; czas trwania: 40 min
Jednoaspektowy test myślenia krytycznego oparty na treściach ogólnych	Test on Appraising Observations	Stephen P. Norris, Ruth King	test wielokrotnego wyboru badający zdolność do oceny wiarygodności zebranych obserwacji
	Cornell Class Reasoning Test	Robert H. Ennis, William L. Gardiner, Richard Morrow, Dieter Paulus, Lucille Ringel	oba testy opracowane do celów badawczych, ale mające również zastosowanie w szkołach; badające rozumowanie dedukcyjne i warunkowe rozumowanie dedukcyjne; wolny dostęp do testów online
	Cornell Conditional Reasoning Test	Robert H. Ennis, William Gardiner, John Guzzetta, Richard Morrow, Dieter Paulus, Lucille Ringel.	

Tabela 1. Charakterystyka wybranych, przykładowych testów... (cd.)

Rodzaj testu	Nazwa testu	Autorzy	Krótką charakterystyka
Wieloaspektowy test myślenia krytycznego oparty na treściach specyficznych	Critical Thinking Interview	Gail Hughes & Associates	około półgodzinny wywiad częściowo standaryzowany skierowany do studentów i dorosłych; osoba przeprowadzająca wywiad prowadzi go na wybrany przez badanego temat, zwracając uwagę na następujące kryteria: przejrzystość, kontekst, ostrość, wiarygodność, źródła, znajomość tematu, identyfikacja założeń i właściwe wykorzystania wybranych strategii rozumowania

Źródło: opracowanie własne na podstawie: R.H. Ennis, G.S. Chattin, *An annotated list of English language critical thinking tests*, USA 2015²⁶.

Jak wynika z powyższej tabeli, na rynku anglojęzycznym mamy bardzo szeroki wybór metod badania krytycznego myślenia, z czego większa część skupia się na badaniu wielu aspektów tego zjawiska. Nie ma również wątpliwości, że krytyczne myślenie to pożądana cecha wśród absolwentów studiów wyższych, nie tylko psychologów. Ma zasadnicze znaczenie w radzeniu sobie z ciągle napływającymi informacjami i opiniami oraz charakteryzować powinna społeczeństwo wysoko wykształcone. Nie jest więc zaskakująca popularność tego tematu wśród badaczy zagranicznych. Zastanawiające jest jednak nie tak duże zainteresowanie krytycznym myśleniem w Polsce. Mamy nadzieję, że niniejszy artykuł będzie okazją do podjęcia refleksji na temat tego zjawiska i zaowocuje w przyszłości badaniami naukowymi koncentrującymi się na walorach, jakie niesie za sobą uwzględnianie w kształceniu akademickim rozwijania umiejętności krytycznego myślenia.

Bibliografia

- Białecka-Pikul M., *Relatywizm myślenia młodzieży i młodych dorosłych jako przejaw rozwoju dojrzałej teorii umysłu*, „Psychologia Rozwojowa” 2005, nr 3.
 Brzeziński J., *Jakiej psychologii (i psychologów) potrzebuje społeczeństwo?*, „Roczniki Psychologiczne” 2011, nr 2 (14).
 Brzeziński J., *To jaka jest (powinna być) ta psychologia i jacy są (powinni być) psychologowie?*, „Roczniki Psychologiczne” 2011, nr 2 (14).

²⁶ R.H. Ennis, W.L. Gardiner, J. Guzzetta, R. Morrow, D. Paulus, L. Ringel, *Cornell Critical Thinking Test Series. The Cornell Class-Reasoning Test, Form X*; <http://www.criticalthinking.net/testing.html>, [dostęp: 10.04.2016]; R. H. Ennis, E.E. Weir, *The Ennis-Weir critical thinking essay test: An instrument for teaching and testing*, London 1985.

- Carpendale J., Chandler M., *On the distinction between false belief understanding and subscribing to an interpretive theory of mind*, „Child Development” 1996, nr 4 (67).
- Chmielecka E., *Autonomia programowa uczelni. Ramy kwalifikacji dla szkolnictwa wyższego. Projekt MNiSW „Krajowe Ramy Kwalifikacji w szkolnictwie wyższym jako narzędzie poprawy jakości kształcenia”*, red. E. Chmielecka, Warszawa 2010.
- Cottrell S., *Critical thinking skills: developing Effective Analysis*, London 2011.
- Czerniawska E., *Krytyczne myślenie przede wszystkim*, „Roczniki Psychologiczne” 2011, nr 2 (14).
- Ennis R., *Critical Thinking: A Streamlined Conception*, [w:] *The Palgrave Handbook of Critical Thinking in Higher Education*, red. M. Davies, R. Barnett, New York 2015.
- De Bono E., *Dziecko w szkole kreatywnego myślenia*, Gliwice 2010.
- Ennis R.H, Weir E.E., *The Ennis-Weir critical thinking essay test: An instrument for teaching and testing*, Tulsa 1985.
- Ennis R.H, Gardiner W.L, Guzzetta J., Morrow R., Paulus D., Ringel L., *Cornell Critical Thinking Test Series. The Cornell Conditional-Reasoning Test Form X*, New York 1964.
- Glaser E., *An experiment in the development of critical thinking*, New York 1942.
- Górniak-Kocikowska K., *Krytyczne myślenie a krytyczne słuchanie (przyczynek do dydaktyki filozofii)*, „Analiza i Egzystencja” 2014, nr 25.
- Ku K.YL., Ho I., *Metacognitive strategies that enhance critical thinking*, „Metacognition and Learning” 2010, nr 5 (3).

Akty prawne

- Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym, Dz.U. Nr 164, poz. 1365.
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 2 listopada 2011 r. w sprawie Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego, Dz.U. Nr 253, poz. 1520.

Źródła internetowe

- <http://sceptycy.org> [dostęp: 20.04.2016].
- <http://www.tomaszwitkowski.pl> [dostęp: 20.04.2016].
- <http://www.nauka.gov.pl/proces-bolonski/proces-bolonski.html> [dostęp: 20.04.2016].
- R.H. Ennis, G.S. Chaffin, An annotated list of English language critical thinking tests. University of Illinois UC, <http://www.criticalthinking.net/testing.html>
- Klasyfikacja dziedzin nauki wg Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju; DSTI/EAS/STP/NESTI(2006)19.WERSJA KOŃCOWA; http://www.ncbir.pl/gfx/ncbir/pl/defaultopisy/236/1/1/oecd_pl.pdf.

Supporting critical thinking as a main goal in higher education (psychology)

Summary

While the group of critical thinking supporters is growing in size, some higher education academics are still reluctant to use this approach on their students. There are many barriers in implementing the development of science and critical thinking in higher education. Teachers are not prepared as there was no emphasis on critical thinking during their training. In addition a lack of adequate textbooks and tools that properly equip teachers has meant interest in adopting critical thinking techniques has been low among academics. Despite the low availability of methods, some educators are trying to weave exercises for the development of critical thinking into the existing curriculum. There are however useful materials used in the United States and Great Britain that can be adapted. This article presents various definitions of critical thinking, legal justification for teaching critical thinking and foreign methods of the study of critical thinking.

Keywords: critical thinking, innovations in higher education academics, teaching, psychology, development.